

МОДЕЛ ЗА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКОТО ПРИДУНАВИЕ¹

Доц. д-р Росица Колева
Проф. д-р Никола Янков
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Галина Захариева
Доц. д-р Венцислав Василев
Гл. ас. д-р Цветан Павлов
Д-р Александрина Александрова

Резюме

Целта на настоящата разработка е да се проучи цялостно територията по българското поречие на р. Дунав, която се обозначава като Българско Придунавие (БП) и представлява обект на научното изследване. На следващо място да се оцени нейният потенциал, да се установи как тя може да се превърне в атрактор на преки, косвени и допълнителни инвестиции.

Основната задача по отношение на този обект е, *с помощта на системния подход да се установи мястото на БП в Европейския хиперрегион Дунав*. На тази основа проектният екип си е поставил следните конкретни задачи: да обособи компонентите на БП, да направи анализ на икономическия му потенциал, да систематизира съществуващите виждания на отделните общини в рамките на региона във връзка с плановете и стратегическите документи. Анализът завършва с представяне на логически рамков модел за неговото социално-икономическо развитие.

Основната теза е, че регионът Българско Придунавие може да се превърне в стратегическа зона, във „фронт“ и мост за трансгранична интеграция между България и съседни страни и по-специално Румъния.

Това е възможно след получаване на знание за неговия потенциал и организирането му чрез създаване на подходящи концептуални инструменти – визии, стратегии, плановете и др. Изследователската част на проекта се реализира чрез анкетно проучване на всички общини в район БП, обработката на което се извършва с помощта на програмен продукт MS Excel.

Ключови думи: Българско Придунавие, придунавски общини, икономически потенциал, визия, модел за развитие.

JEL: 02, R10.

¹ Участието на авторите е, както следва: проф. д-р Никола Янков – резюме, увод, 1.1, 1.3, заключение; проф. д-р Красимир Шишманов - 1.2, доц. д-р Галина Захариева – 2.1; гл. ас. д-р Цветан Павлов – 2,2; д-р Александрина Александрова - 3; доц. д-р Росица Колева – 4.1; доц. д-р Венцислав Василев – 4.2.

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT MODEL OF THE BULGARIAN DANUBIAN AREA²

Assoc. Prof. Rositsa Koleva, PhD
Prof. Nikola Yankov, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Galina Zaharieva, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Head Assistant Tsvetan Pavlov, PhD
Aleksandrina Aleksandrova, PhD

Abstract

The main purpose of this paper is to conduct a comprehensive research of the territory along the Bulgarian bank of the Danube River, referred as the Bulgarian Danubian Area (BDA), which consists the main object of our research. Another objective is to assess the potential of the area and to identify opportunities for attracting direct, indirect and additional investment to the region.

The main task in terms of the selected object is to determine the significance of the Bulgarian Danubian Area within the European Danube Hyper Region by applying systematic approach. The project team has therefore set the following specific tasks: to identify the different components of the BDA; to make an analysis of its economic potential and to present a systematic review of currently existing approaches of the municipalities in the region in terms of planning and strategic documents. A logical framework model for the social and economic development of the region follows the analysis.

The main hypothesis is that the Bulgarian Danubian Area may become a strategic zone, a 'focal point' and a bridge for cross-border integration between Bulgaria and its bordering countries, and Romania in particular.

This would be possible by gaining insight about the potential of the region and implementing appropriate conceptual instruments such as visions, strategies, plans, etc. The project research is done by conducting a survey among all municipalities in the Bulgarian Danubian Area and processing collected data with MS Excel software.

Key words: Bulgarian Danubian Area; municipalities in the Bulgarian Danubian Area; economic potential; vision; development model.

JEL: O2, R10.

² Authors contribution to this paper is as follows: Prof. Nikola Yankov, PhD – Abstract; introduction; 1.1; 1.3; Conclusion; Prof. Krasimir Shishmanov, PhD - 1.2; Assoc. Prof. Galina Zaharieva, PhD – 2.1; Head Assist. Prof. Tsvetan Pavlov, PhD – 2.2; Aleksandrina Alexandrova, PhD - 3; Assoc. Prof. Rositsa Koleva, PhD – 4.1; Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, PhD – 4.2.

Увод

Актуален стратегически проблем е търсенето на решения за преодоляване на ясно очертаващата се асиметрия в регионалното развитие на България, за преодоляване на неконтролираното губене на човешки потенциал, за използване на вече създаден и наличен потенциал – транспортен, природен, производствен, бизнес и др. Това е валидно при системно изследване на тези проблеми в територия, която брандираме като **Българско Придунавие (БП)**. Понастоящем тя не е била цялостен обект на изследване, което да очертае интегрална визия за нейното бъдеще в Европейския Долнодунавски макрорегион (включващ териториите на България и Румъния), в рамките на Дунавска България, в рамките на Българо-Румънското Подунавие (БРП).

В този контекст екипът е убеден, че е потребно концептуално конструиране на сложни териториални системи с цел тяхното обхващане, изучаване и вземане на решения за бъдещо благоприятно развитие.

Обект на изследването са граничните с река Дунав български селища и техните общини, а **целта** на проекта – създаване на рамка за стратегическо мислене и за целенасочване към следващия етап от реализацията на Европейска стратегия за регион Дунав (наречена още Дунавска стратегия).

Предмет на изследването са компонентите на българското Придунавие, установяване степента на тяхното развитие, на тяхната свързаност и на проблеми, свързани с цялостното им развитие.

Според проектния екип Българското Придунавие може да се превърне в стратегическа зона, във „фронт“ и мост за трансгранична интеграция между България и Румъния след получаване на знание за неговия потенциал и организирането му чрез създаване на подходящи концептуални инструменти – визии, стратегии, планове и др.

Вниманието към тази проблематика се повиши след като Европейската комисия лансира през 2009 г. концепцията за макрорегионални стратегии (Янков, 2013, 2011, 2010а, 2010b). Първата беше за балтийския макрорегион, а следващата – за Европейската стратегия за Дунавския регион (EUSDR).

На тази основа могат да се очертаят следните основни задачи: да се направи анализ на икономическия потенциал, да се систематизират съществуващите виждания за бъдещето на отделните общини, включени в региона **Българско Придунавие**. Анализът завършва с представяне на рамков модел за неговото социално-икономическо развитие.

1. Характеристика на обекта на изследване – Българското придунавие

1.1. Системен подход към Българското Придунавие

Методологически въпроси. Реализирането на едно изследване има смисъл само ако се намери адекватен инструментариум. Той следва да включва определен набор от подходи, методи и техники. От тях универсален е системният подход с неговите многостранни аспекти.

Системният подход е полезен при създаване на концептуални конструкции на различни изкуствени системи, включително на територии и региони, важни за България. Един от тях е Българското Придунавие (БП) – граничещите с р. Дунав селища, организирани в 23 общини с основни структурни (ключови) компоненти: селища–центрове и съставни селища.

Системният подход изисква прилагането на изследователските средства при комбиниране на неговите две оси: отгоре–надолу и отдолу–нагоре със системно-диференциращата и системно-интегриращата процедура в насоките:

- анализ на съдържанието на концепцията БП;
- разкриване структурата отделните компоненти и връзки на БП, разгледано като система с определен вход и изход;
- създаване на работен изследователски модел на системата и използване на този модел.

За нуждите на настоящото проучване е необходим многоаспектен модел (интегрално обхващане) на обекта на изследване – Българското Придунавие, който включва три свързани етапа и макродействия:

Първо, **концепция за БП** – създаването на модела стартира с установяване на сегашното състояние на българските придунавски общини, изчисляване на структури, свързаност на общините и селищата и пр.

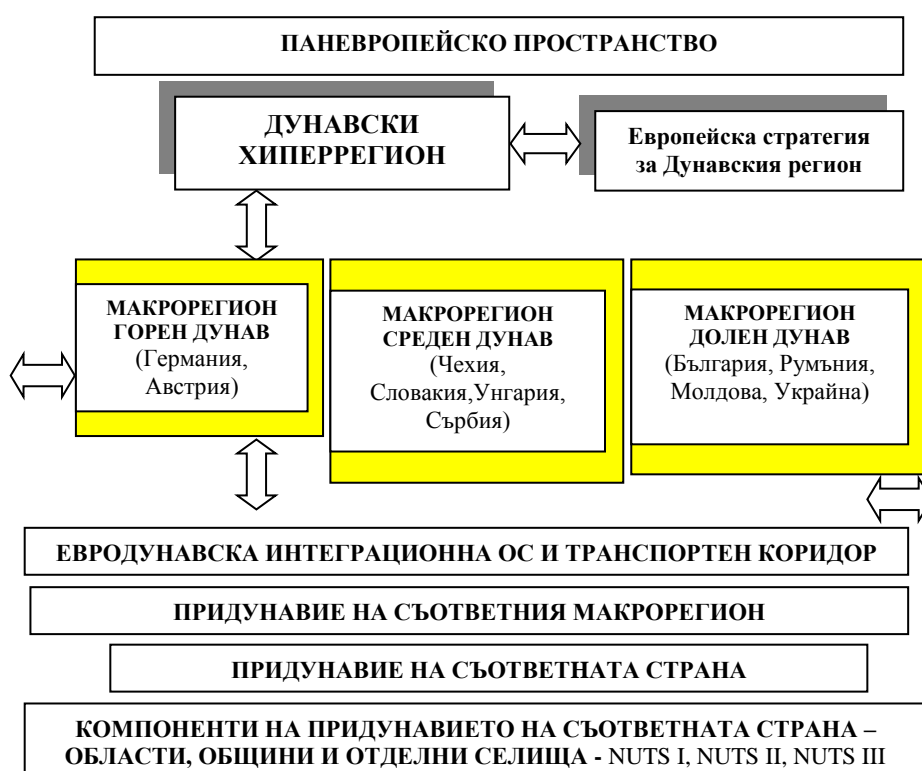
Второ, анализ на стратегическия потенциал на БП, констатации, оценка на мястото на БП в Долнодунавски макрорегион, в Българо-Румънското Придунавие (**Бул-Ром**), в Дунавска България, в Република България.

Трето, визия/стратегия за интегрално развитие на БП – вертикално, хоризонтално, диагонално; по-пълно използване на природните дадености на р. Дунав и нейния бряг.

Ние възприемаме БП като цялостна система, като разбирането за нея следва да се основава на принципа за интегриране и управляване на положителното ѝ развитие. Последното цели използване на съществуващия потенциал и на специфичните (уникални) териториални ресурси. С помощта на макрорегионалния подход на Европейската комисия (2009) биха могли да се обособят няколко равнища в европейския хиперрегион Дунав и мястото на БП в него (вж. фиг. 1).

Системата на Долнодунавския макрорегион обхваща две подсисте-

ми: области в Южна Румъния (общо десет) и области в Северна България (общо седем). Това са Видинска (включва четири дунавски общини), Монтанска (две общини), Врачанска (три общини), Плевенска (четири общини), Великотърновска (една община), Русенска (пет) и Силистренска (четири). Тези области с техните крайдунавски общини условно могат да се обособят в територията на **Българо-Румънско Придунавие (Бул-Ром Придунавие)**.

Фигура 1. Място на БП в Дунавския хиперрегион

Обобщен модел на вертикалната структура на БП, който може да се използва за неговия анализ и стратегиране, е представен в Таблица 1.

Системният подход включва установяването на свързаността между компонентите на БП, от една страна, и на БП със суперсистеми от различен порядък – от друга. Това са:

- вертикална (меридианна) структура, може да се разгледа в два разреза: с други общини в страната и с други страни;
- хоризонтална (териториална) структура в три разреза: отделни общини и техни селища на БП; включените в системата на БП общини и селища с други от Северна България; включените в

системата на БП общини и селища с други от румънското поречие на р. Дунав.

Таблица 1

Вертикална структура на региона БП

Функционални подсистеми на БП	Компоненти на функционалните подсистеми на БП
Надстройка	мрежи на: специалисти; институции; предприемачи, заинтересовани от развитието; организации на активни граждани; образователни институции, които подготвят регионални предприемачи; университети и училища – с насочена към региона проблематика и т.н.
Основни структури	бизнес организации, бизнес формирания и др.
Инфраструктура	енергийни мрежи; свързваща инфраструктура; фериботи, мостове, пристанища и др.
Инфоструктура	информация за БП като цяло; представянето му в дигиталното пространство

Хоризонталната структура на БП в първия разрез се формира от общини по течението на р. Дунав, чиято последователност е: Брегово, Ново село, Видин, Димово, Лом, Вълчедръм, Козлодуй, Оряхово, Долна Митрополия, Гулянци, Никопол, Белене, Свищов, Ценово, Борово, Иваново, Русе, Сливо поле, Тутракан, Главиница, Ситово, Силистра.

На тази основа може да се установи степента на вътрешно интегриране в системата Българско Придунавие като голяма, средна, малка, липсваща. Нейната свързаност показва нивото на изграждане на локални и регионални урбанистични оси, сътрудничеството между селищата на БП, наличието/липсата на съвместен туристически продукт, стратегическото сътрудничество с трансгранични територии от Румъния и евентуално от Западни Балкани и др.

В друг аспект системният подход установява още:

- характеристиките на крайдунавските общини и отделни техни компоненти (селища) с наднационално, национално, регионално и локално значение;

- производственият потенциал и по-специално стратегически бизнес организации с наднационално значение, със значително участие на международния и на националния пазар (изявени бизнес организации с регионално, национално и международно значение), наличие на конвенционални или на модерни производства, представляващи индустриална революция 3.0 и 4.0;

- трудов (човешки) потенциал, включително налични специалисти;

- инфраструктурен – свързаност с национални шосейни и железопътни мрежи, пристанища;
- природен – дунавски острови и резервати, местности по „Натура 2000“;
- туристически потенциал;
- потенциал за сдружаване;
- културен и исторически потенциал.³

Получаването на многоаспектна представа за потенциала на БП е основа за създаване на интегрална **визия и стратегия** за неговото вътрешно и външно интегриране. По този начин Дунавска България и нейният речен „фронт“ р. Дунав с прилежащите територии реално влизат в ХХI век като модерна част от Долнодунавския макрорегион.

1.2. Анализ на структурата на общините в БП

Структурата на територията и населението на изследваните общини от Придунавския регион се извършва под въздействието на географско му положение и взаимното допълване на различните му части в демографско, природно и стопанско отношение. Те функционират в рамките на административните области Видин, Монтана, Враца, Плевен, Велико Търново, Русе, Силистра.

Придунавският регион⁴ има територия с площ 5025,2 кв. км или 4,53% от територията на България. Той обхваща части от ясно обособени природни области в Северна България – крайдунавските низини и Дунавската равнина. Тези дадености в съчетание с плавателната река Дунав допринасят за взаимното допълване в природно и стопанско отношение на отделните му части. Излазът на Дунав определя до голяма степен гравитацията на региона към тази естествена граница, което по принцип е благоприятен фактор за цялостното му развитие. Във връзка с възможностите на реката за транспорт и като водоизточник, по крайбрежието ѝ са концентрирани едни от най-големите промишлени предприятия в региона.

В структурно отношение разпределението на територията на общините е сравнително равномерно (вж. фиг. 2), като се движи от 181 кв. км (Брегово) до 625,5 кв. км (Свищов).

Територията на Придунавския регион попада в умерено-континенталната климатична област, като температурите са по-високи в дунавското крайбрежие в сравнение с температурите във вътрешността на страната. Отвореността на територията на североизток и отдалечеността от Черно море са фактори за засиления континентален характер на климата в региона, който се изразява в по-студените зими и по-горещите лета в сравнение

³ Например крепости, кастели, канабета, артефакти от Римския Дунав.

⁴ Данните са от проведено анкетно проучване на общините в БП, в което липсват данни за девет общини поради отказ от респондентите.

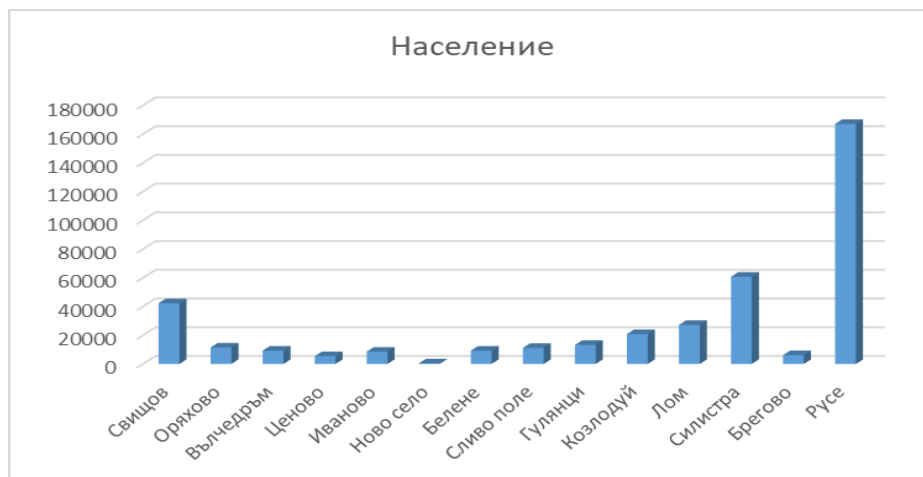
Фигура 2. Територия на придунавските общини

с други региони на България. Релефът в територията на изследваните общини в региона като цяло се определя като благоприятен и позволяващ развитието на механизирано земеделие, транспортно и промишлено строителство. От друга страна, равнинният му характер и отвореността на територията на североизток дава възможност за нахлуването на студени въздушни маси през зимата. Те водят до отвяване на снежната покривка на посевите, а през пролетта и есента предизвикват активизирането на ветровата ерозия на черноземните почви. През зимата са възможни снежни бури и навяване на преспи, които ограничават транспортните връзки и налагат създаването на полезащитни пояси и други защитни мерки за нормално функциониране на региона през този сезон.

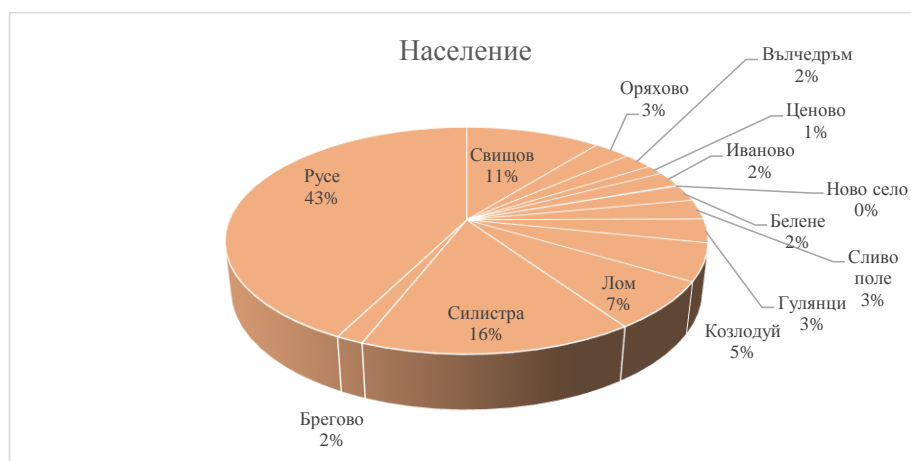
Населението на региона наброява 393199 души или 5,52% от цялото население на страната. През периода 1934–1988 г. неговата численост нараства с около 120 000 души, което се дължи основно на стопанското развитие на Русе, Видин, Свищов, Силистра, Лом, Козлодуй и останалите по-големи селища в региона. През последните 20 години обаче населението намалява с над 80 000 души главно за сметка на емиграциите към София и Западна Европа и ограничаването на възпроизводствените му ресурси.

Под влияние на демографски, стопански и редица други фактори населението на региона е крайно неравномерно разпределено по територията му (вж. фиг. 3). На територията само на три общини – Русенска, Силистренска и Свищовска – живеят почти 60% от жителите на региона, докато в община Ново село живеят под 1% от тях (вж. фиг. 4).

Плътността на населението е 78 човека на кв. км при средно за страната 64, но трябва да се отчете фактът, че без данни за деветте общини тя рязко пада на 58. Тук също се забелязва сериозно разминаване в резултат на голяма плътност, която има Русенска община – над 290 д./кв. км., а най-обезлюдени са териториите на общините Брегово и Ново село, където средната географска гъстота на населението е под 20 д./кв. км.

Фигура 3. Население на придунавските общини

Фигура 4. Структура на населението в придунавските общини

Разглежданите два основни критерия – територия и население – са в основата на Методиката за категоризация на АТЕ и ТЕ в Република България⁵. Според нея категорията на общините в Придунавския регион е следната (вж. табл. 2).

Направеният анализ показва, че преобладаващата част от изследваните общини в Придунавския регион (80%) са в по-ниските категории. Освен това, важно е и обстоятелството, че някои от тях през последните де-

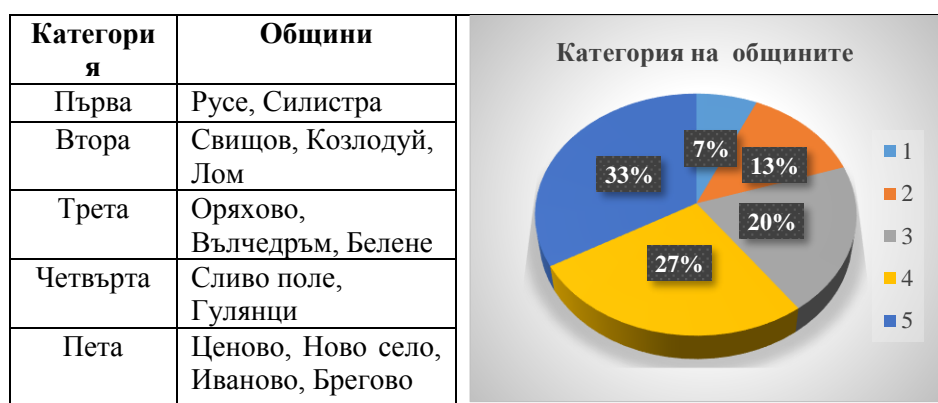
⁵ <http://www.mrrb.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/fd67b8a6e47813af14c245f18b99fcdb.pdf>

сет години са понижали категорията си, а други (Лом, Козлодуй) са в списъка от общини, които са под мониторинг за намаляване на категорията и са сериозен повод за безпокойство.

С тревога се констатира и фактът, че поради безработица или ниски доходи в Придунавския регион, в повечето градове бързо намалява населението през последните години и на практика се характеризират с изчерпани демографски ресурси. Доказателство за това е, че в проучваните няма община с положителен естествен прираст.

Таблица 2

Категоризация на общините

1.3. Значение на Българското Придунавие

В резултат от използването на системния подход може да се конструира интегрален модел, с който да се установи мястото на БП. На тази основа да се направи оценка на неговото значение за региона, за Северна България, за Балканския полуостров, за Европейския съюз.

Установяването на значението на БП може да се търси в няколко насоки:

Първо, в териториален план, за Дунавския хиперрегион като цяло. Определени негови компоненти са част от Логистичната европейска система с **интермодални** терминали, транспортни пътища и логистични хъбове (Русе и Лом). Тяхната роля ще се повиши с нарастване на свързаността им с Трансевропейската транспортна мрежа (TEN-T) и специално с Европейски транспортен коридор № VII „Рейн – Майн – Дунав“.

Пристанищата на Придунавие осигуряват Дунавския фронт на страната с други европейски страни, компонент на едно разклонение от Пътя на коприната. Самото разстояние от Европа до Далечния изток е много по-кратко от разстоянието по р. Дунав.

Второ, в исторически план. В тази насока като методологически

подход може да се използва *стрелата на времето*. С нейна помощ се констатира, че в миналото няколко крайдунавски селища са играли основна роля за проникване на европейската култура, че понастоящем ролята на БП в обществения, икономическия и бизнес живот на страната значително е намаляла. Това се дължи на липсата на адекватна национална визия и стратегия за развитие, оставянето му (с изключение на един инфраструктурен проект – Втори мост) в застой.

БП има специфичен потенциал – реката, острови, природни паркове и резервати, уникални атрактори. Значението на БП зависи от човешкия потенциал. Населението на придунавските общини понастоящем (2016 г.) е 7% от това на страната (2015 г.), а произведената продукция е 5%. Най-ниско е равнището на безработица в община Русе (4%), а най-високо – в община Димово (60%). Ежедневната трудова миграция в региона е ниска, което се дължи както на образователния профил на населението в някои общини, така и на изоставащото инфраструктурно развитие. Ежедневната трудова миграция между общините обхваща около 6% от заетите лица.

Значението на общините от съответната, граничеща с р. Дунав, област може да се установи с дела на нейното население, който е представен в Таблица 3. Ролята на общините се установява и по тип на техните центрове и къде са разположени – на самия бряг, или са отдалечени от реката – вж. Таблица 4.

Таблица 3
Значение на общините в съответната крайдунавска област

Много голямо (над 40%)	Средно (между 10 и 20%)	Малко (под 10%)
Видин, Русе, Силистра	Свищов, Козлодуй, Лом, Тутракан	Брегово, Димово, Ново село, Мизия Оряхово, Вълчедръм, Гулянци, Долна Митрополия, Никопол, Борово, Иваново, Сливо поле, Ценово, Главиница, Ситово

Изводи: за повишаване ролята на БП в националната икономика е необходима визия и целенасочена стратегия. Те следва да трасират прехода по траекторията: „*ОТ (минало)* – водещи в културната дифузия постижения от Европа, културен и търговски фронт в миналото *КЪМ (настояще)* – периферия на страната *ДО (ренесанс)* – обръщане на лице към р. Дунав за интелигентно използване на нейния стратегически потенциал“.

Таблица 4

Разположение на общините спрямо р. Дунав

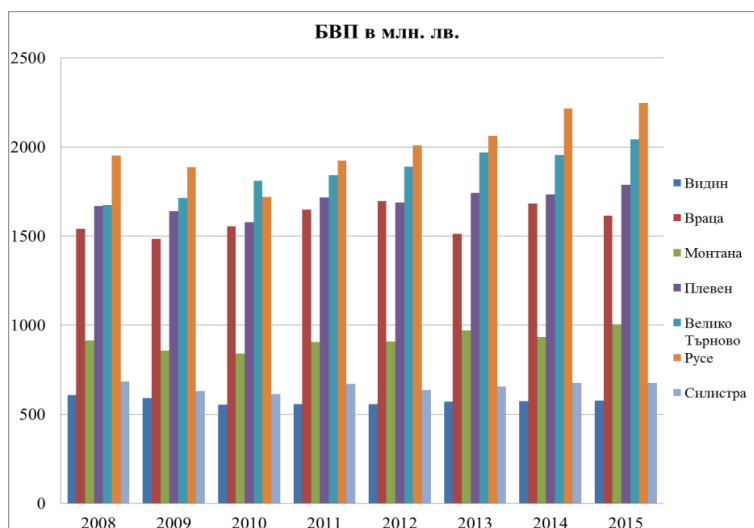
Области	Общини с център град, разположени на р. Дунав	Общини с център град, неразположени на р. Дунав	Общини с център село, разположени на р. Дунав	Общини с център село, неразположени на р. Дунав	Общо
Видин	Видин	Брегово, Димово	Ново село		4
Враца/ Монтана	Лом, Козлодуй, Оряхово	Вълчедръм, Мизия			5
Плевен	Никопол, Белене ⁶	Гулянци, Долна Митрополия			4
В. Търново	Свищов				1
Русе	Русе	Борово		Ценово, Иваново, Сливо поле	5
Силистра	Силистра, Гутракан	Главиница		Ситово	4

2. Изследване на икономическата основа на общините в българското придунавие

2.1. Анализ на икономическото състояние на областите в Дунавския регион

Анализът на икономическото развитие на дадена територия се извършва чрез съвкупност от показатели, с помощта на които да се открият основни тенденции, да се оцени нейното състояние и перспективите. В контекста на разгледания от нас обект за целта ще използваме такива индикатори като брутен вътрешен продукт (БВП), преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ), брой и размер на фирмите, инвестиции в научно-развойна дейност, обем на продукцията и др.

⁶ На канала на дунавски остров.

Фигура 5. Брутен вътрешен продукт в млн. лева

В рамките на разглеждания период от 2008 – 2015 г. се отчита известна динамика на БВП на областите от Българското Придунавие и тяхното развитие. Данните показват, че областите Видин, Силистра и Монтана са значително по-изостанали в сравнение с другите. С най-голям БВП е област Русе, следван от този на Велико Търново, Плевен и Враца.

За разглеждания период относителният дял на БВП на областите в общия за страната се характеризира с относителна устойчивост. При съпоставяне на данните за 2015 г. с тези за 2008 г. се установява намаление на показателя за Видин (-4,9%) и Силистра (-1,1%) и нарастване за останалите райони, като най-голямо то е за В. Търново (22%), следвано от Русе (15%). Резултатите от процентното изменение на БВП на човек от населението при база 2008 г. сочат, че най-голямо е то за В. Търново (38%), следвано от Русе (28%), Монтана (27%), Плевен (25%), Враца (21%), Видин (15%) и Силистра (13%). Отчасти отчетените положителни резултати за някои райони могат да се обяснят с намаляващия брой на населението.

Независимо от установеното нарастване трябва да се отбележи, че за повечето райони този показател е сравнително по-нисък от средния за страната. БВП на човек спрямо средния за страната БВП за район Русе възлиза на 80,3%, за Враца на 75,4%, за В. Търново 67,2%, а за останалите под 60 %. Най-нисък е за Силистра и възлиза на 48,1%. С изключение на В. Търново, при всички останали райони се наблюдава намаление в различен размер на относителния дял в средния за страната през 2015 г. спрямо 2008 г.

В населените места от региона преобладават микрофирмите, с персонал до 9 души. Във всички области техният дял надхвърля, подобно на

този за страната като цяло, 91%, а за област Видин той е 93,5% за 2015 г. За целия период се наблюдава повишение на относителния дял на тези фирми, за сметка на малките и средни фирми, както и на големите.

През 2015 г. на територията на разгледаните области оперират общо 48757 фирми от нефинансовия сектор, в които работят близо 261 хил. души. Най-голям е броят на фирмите в областите Русе, В. Търново и Плевен, а най-малък в област Видин (вж. Таблица 5).

Таблица 5

Фирми от нефинансовия сектор

Области	Брой на нефинансовите фирми (2015 г.)	Темп на изменение на база 2011 г.	Промяна в броя спрямо 2011 г.
В. Търново	10383	3,7	366
Видин	3059	-3,9	-124
Враца	5845	3,6	205
Монтана	4542	0,5	24
Плевен	9674	4,4	412
Русе	11313	4,5	483
Силистра	3941	3,7	140

Аналогична е и ситуацията по отношение на броя на заетите. Данните сочат, че с изключение на Видин останалите области отчитат нарастване броя на опериращите фирми. Не така стоят нещата с броя на заетите, който намалява с общо 3913 души общо за региона.

Чуждестранните инвестиции в нефинансовите предприятия към 31.12.2015 г. отчитат изменение и в двете посоки във всички области. Най-големи са техните обеми в Русе, Плевен и В. Търново, а най-ниски в Монтана и Силистра. Като цяло обаче относителният им дял за региона (близо 961 хил. евро) в общия размер на ПЧИ в нефинансовите фирми за страната остава нисък, около 4% за периода 2008–2015 г. За периода нарастват разходите за придобиване на дълготрайни материални активи, произведената продукция, оборота и добавената стойност по факторни разходи. Най-голяма брутна добавена стойност (БДС) се създава в сектора на услугите.

Най-големи са разходи за научноизследователска и развойна дейност (НИРД) в областите Русе, Плевен и В. Търново, а най-малки в Монтана и Видин. Най-голям е броят на заетите с НИРД в Русе, Търново и Плевен (Между 7 – 9 хил. души). В другите области те са под 500 души или малко над този брой.

Таблица 6
Дял на БДС по сектори в общата БДС за областта

Области	Селско, горско и рибно стопанство		Индустрия		Услуги	
	2008	2015	2008	2015	2008	2015
Видин	21%	17%	15%	16%	64%	67%
Враца	13%	11%	44%	47%	43%	42%
Монтана	20%	17%	26%	29%	54%	55%
Плевен	13%	10%	27%	28%	60%	62%
Велико Търново	9%	8%	28%	29%	63%	62%
Русе	9%	7%	32%	35%	60%	58%
Силистра	28%	23%	20%	19%	52%	58%

С най-голяма площ със селскостопанско предназначение през 2015 г. разполагат областите Плевен, Враца, В. Търново и Монтана. По-голяма част от тази площ е обработваема земя (около 70 и повече процента), докато трайните насаждения заемат незначителен дял. От 8 до 27% варира дялът на постоянно затревените площи.

В разгледаните области са отчетени 300 места за настаняване, като 110 от тях са в общините от БП. Броят на леглата е съответно 12 312 и 4506 за 2015 г., а стаите 6208, респективно 2379. Около 35% от ношувките са осъществени в 23 общини, в резултат на което са получени около 37% от общите за дунавските области приходи. В общините от БП има 69 хотела от общо 185 за областите, които разполагат с 3337 легла и 1850 стаи, които са реализирали около 32% от приходите за ношувки.

2.2. Анализ на трудовия потенциал на БП

Фундаменталните трудове по макроикономика извеждат наличието и ефективната употреба на трудовите ресурси като ключов фактор, предопределящ потенциала за развитие на икономиката. Във връзка с това е стандартна практика, при изготвяне на икономически анализи или проекти за реализация на инвестиционни проекти да се отдели особено внимание на състоянието и тенденциите в развитието на трудовите ресурси. В контекста на регионалното развитие целта тук е да се изведат конкурентните предимства или проблемни области на наличния човешки капитал в отделните центрове от БП спрямо средните показатели за страната. Да се оцени каква е базата, върху която общинските центрове следва да изградят своите стратегии и политики за развитие.

Привлекателността на един регион за реализация на частни или об-

ществени инвестиции, през призмата на трудовите ресурси, може най-общо да се представи в следните пунктове: 1) наличие на платежоспособно население с достатъчна гъстота (за общественостнозначими проекти и такива в сферата на търговията и услугите); 2) предлагане на подготвени кадри на конкурентна цена (производство, доставка на услуги); 3) добра инфраструктура, подпомагаща ефективната употреба на трудовите ресурси и/или компенсираща нейните слабости; осигуряваща добро качество на живот на гражданите (всички обществени и бизнес активности, привличане на специалисти от други населени места). Фокусът на анализа в тази секция е върху първите два пункта.

От гледна точка на възможности за интензивен растеж трудовият потенциал е силно ограничен. Наблюдава се дългосрочна тенденция на отрицателен прираст на населението (вж. табл. 7). Тя е най-силно изразена в БП, чието население намалява през последните 16 години със средногеометричен темп от 1,77%, спрямо 0,86% за страната и средно 1,75% за областите, в чийто обхват попадат общините от БП. В структурно отношение спадът е най-значителен при населението под и в трудоспособна възраст, което предполага продължаващ негативен натиск върху пазара на труда и в бъдеще. Застаряването на населението по-принцип води до ограничена гъвкавост – невъзможност за приспособяване към променящата се среда. Все пак трябва да се отчете, че темпът на намаление на трудоспособното население отслабва през последните години.

Урбанизацията на населението в БП е малко по-висока от средната за прилежащите области, но под средните нива за страната. По полов признак не се наблюдават съществени различия в трите разглеждани групи.

На Фигура 6 е представена прогноза за размера на трудоспособното население в БП до 2021 г., при положение че не се осъществят съществени промени в развитието му, т.е. историческата динамика на населението се запази.⁷ В края на прогнозата се очаква, то да намалее с близо 10%, а при негативен сценарий – с цели 52% през следващите пет години.

Среднопретегленият коефициент на безработица за общините от БП е 12,1%, което е значително по-високо равнище от средното за страната – 8,7% (вж. табл. 8). Данните не са хомогенни между общините – тези от областите Видин, Враца и Монтана поддържат по-високи равнища на безработица средно 17–21% (най-голяма в Димово – 59%), спрямо тези от В. Търновска и Русенска област със средни 7–8% (най-ниска в гр. Русе – 3,8%).

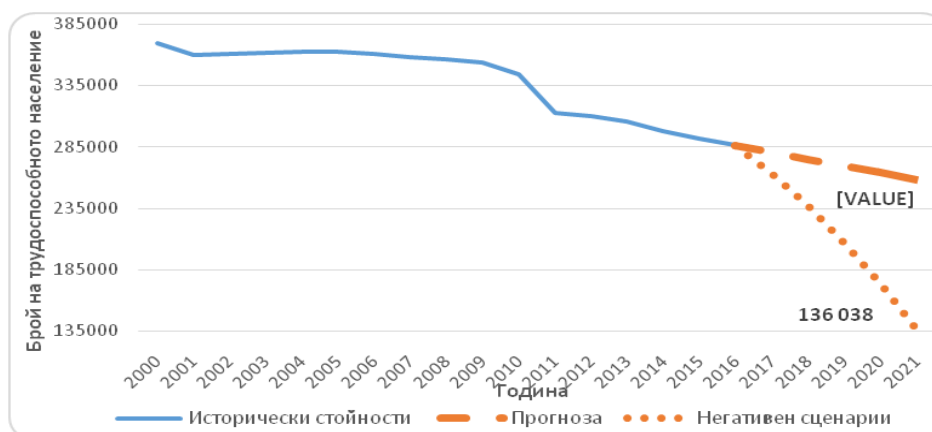
⁷ Прогнозните стойности са изведени с експоненциално изглаждане на динамичния ред (2000-2016 г.), чрез функцията в MS Excel FORECAST.ETS.

Таблица 7
Сравнение между размера и динамиката на населението под, във и над
трудоспособна възраст (ТВ) за страната, БП и областите, в чийто
обхват попадат общините от БП

Показател Регион	ТВ	Общо (2016, бр.)	Gmean (2000- 2016)	Gmean (2006- 2016)	Мъже	Жени	В градо- вете
Общо за страната	Общо	7 101 859	-0,856%	-0,779%	48,6%	51,4%	73,3%
	под ТВ	1 062 705	-1,590%	-0,523%	51,4%	48,6%	74,5%
	в ТВ	4 304 436	-0,611%	-1,125%	52,6%	47,4%	75,7%
	над ТВ	1 734 718	-0,971%	-0,028%	36,9%	63,1%	66,7%
Българ- ското Придуна- вие*	Общо	491 872	-1,770%	-1,835%	48,9%	51,1%	67,8%
	под ТВ	65 062	-2,869%	-2,013%	51,8%	48,2%	71,3%
	в ТВ	286 386	-1,578%	-2,288%	53,7%	46,3%	71,9%
	над ТВ	140 424	-1,591%	-0,739%	37,7%	62,3%	58,0%
Области на БП	Общо	1 218 106	-1,753%	-1,762%	48,8%	51,2%	65,6%
	под ТВ	169 839	-2,664%	-1,832%	51,6%	48,4%	67,0%
	в ТВ	704 849	-1,518%	-2,161%	53,5%	46,5%	69,6%
	над ТВ	343 418	-1,738%	-0,847%	37,8%	62,2%	56,6%

*Заб. Данните за БП са изведени като агрегирани стойности от показате-
лите за отделните общини (в скобите) от областните центрове

Източник: изчисления на авторите по данни от НСИ.

Фигура 6. Прогнозно развитие на броя на трудоспособното население
до 2021 г.

Таблица 8
Селектирани показатели за оценка състоянието на трудовия пазар към 2016 г.

Показател \ Регион	Общо за страната	Българското Придунавие*	Области на БП*	Видин	Враца	Монтана	Плевен	Велико Търново	Русе	Силистра
Равнище на безработица %	8,7	12,1	13,0	20,9	17,6	18,2	13,9	8,2	7,3	14,9
Наети лица по трудово и служебно правоотношение (хил. бр.)	2271,1	N/A	303,7	16,7	37,1	28,3	60,2	70,3	70,4	20,7
Дял на наетите лица от трудоспособното население (%)	52,8		43,1	34,8	37,8	37,6	43,2	48,6	52,4	31,8
Средна брутна месечна заплата на наетите лица (лв.)	1012		811	681	1008	788	759	787	844	719
Заети лица (хил. бр.)	2954,3		449,9	30,5	53,8	44,2	90,8	102,5	90,7	37,4
Дял на заетите лица от трудоспособното население (%)	68,6		64,3	63,6	54,9	58,7	65,2	70,8	67,6	57,4
Общ доход - средно на лице (лв.)	5404		5050	3542	4586	4364	6185	5072	5515	4276
БВП на човек (към 2015 г., лв.)	12339		7995,3	6258	9305	7270	7039	8288	9912	5933

*Заб. Изведени са като средни величини от показателите за отделните съставни части с претегляне чрез дела на всяка от общините или областите в съвкупното население в трудоспособна възраст, наети и заети лица, общо население, в зависимост от индикатора.

Източник: изчисления на авторите по данни от НСИ и Агенцията по заетостта.

Съвсем закономерно по-високата безработица води и до по-нисък дял на наетите и заетите лица в трудоспособна възраст спрямо средните в

страната.⁸ С изключение на Врачанска област това се отразява и на средномесечното заплащане на работещите. При по-широкия показател – общ доход на човек, отчитащ всички източници на приходи, в два от областните центрове (Плевен и Русе) се наблюдават по-високи нива от средните, но като цяло отново населението в областите на БП е с по-лоши показатели.

Продуктивността на трудовите ресурси, измерена с БВП от глава на населението, показва дори по-значително изоставане на областите на БП от другите региони в страната. Реализираният БВП на човек за 2015 г. е с цели 35% под средното равнище – 7995,3 лв. спрямо 12339 лв.

Разгледани в динамичен аспект (вж. табл. 9), селектираните показатели за оценка на пазара на труда не показват по-различна картина. Регионите от БП се представят отново по-слабо, въпреки по-ниските абсолютни стойности на променливите. На практика това означава продължаващо задълбочаване на разликата между дунавските региони и тези на юг.

Таблица 9
Средногеометрично годишно изменение на селектираните показатели за периода 2008-2016 г. (в %)

Регион	Общо за страната	Области на БП	Видин	Враца	Монтана	Плевен	Велико Търново	Русе	Силистра
Показател									
Наети лица	-1,2	-2,3	-2,8	-3,5	-2,0	-2,3	-2,2	-1,8	-2,1
Заети лица	-1,4	-2,5	-2,8	-4,1	-3,8	-3,2	-0,5	-1,9	-3,4
Средна брутна месечна заплата на наетите лица	7,0	6,6	5,7	5,9	6,6	6,3	6,6	7,6	5,7
Общ доход - средно на лице	4,7	4,5	2,6	4,7	4,8	5,4	4,4	4,0	4,7
БВП на човек от населението (2008-2015)	3,7	3,3	2,0	2,8	3,5	3,2	4,7	3,6	1,7

Източник: изчисления на авторите по данни от НСИ.

⁸ Поради естеството на представяната статистическа информация от НСИ (по-области, а не по общини), с останалите разгледани индикатори се прави опит косвено да се оцени пазарът на труда на БП чрез средните нива за областите, в чийто обхват попадат общините от БП.

3. Анализ и оценка на документите за развитие на общините от Българското Придунавие

Плановите документи за развитие на всяка административно-териториална единица са с особена значимост и оказват съществено въздействие в посока подобряване на икономическия и социален живот. Неслучайно при разработване, целеполагане и планиране на политиките за бъдещо развитие на европейската общност се поставя акцент именно върху плановете и стратегически документи – те представляват, от една страна, фундамент на водените към настоящия момент от макро- и микроадминистративни структури политики във всички области на общественото-икономическия живот, а от друга, са проекция на целите и очакванията на държавата и обществото за конкретен бъдещ момент.

В контекста на настоящото изследване попадат плановете и стратегиите, отнасящи се до развитието на Българското Придунавие. Безспорно, за да се осъществи качествен и всеобхватен анализ на плановете за развитие на придунавските общини, е необходимо да се разгледат националните и наднационалните планове и стратегически документи. От една страна, общинските планове за развитие са съобразени с националните и наднационални приоритети и цели, а от друга – отразяват икономическите, демографските, социалните, географските, етническите, политическите и др. специфични характеристики на конкретната административна единица. В субординационната структура на документите обект на интерес за настоящото изследване попадат: Стратегия „Европа 2020“, Националната стратегия за регионално развитие на Република България за периода 2012 г. – 2020 г., Регионалните планове за развитие на Североизточен, Северозападен и Северен централен район, Стратегията на Европейския съюз за Дунавския регион, както и общинските планове за развитие на двадесет и трите общини от извадката.

През 2010 г. с оглед преодоляване на негативните ефекти от Световната финансова криза и необходимостта от ясна концептуална рамка за развитие на Общността, Европейската комисия разработва, приема и въвежда десетгодишна стратегия на Европейския съюз за растеж и заетост или т.нар. Стратегия „Европа 2020“. Същността на „Европа 2020“ се изразява в постигането на растеж в следните направления:

- интелигентен – посредством прилагането на съвременни и по-ефективни инструменти в областта на образованието, изследванията и иновациите;
- устойчив – осъществяване на решителен преход към нисковъглеродна икономика и конкурентоспособна промишленост;
- приобщаващ – създаване на нови работни места и ограничаване на бедността в рамките на Общността.

Конкретните цели, които Европейската комисия поставя за пости-

гане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж в контекста на „Европа 2020“, са представени в Таблица 10.

Стратегия „Европа 2020“ поставя пет взаимосвързани и допълващи се цели за постигането на растеж и заетост в рамките на Общността, всяка от които се концентрира върху подобряване на условията в определена сфера на икономическия и социалния живот – образование, иновации, заетост, социално приобщаване и бедност, климат и енергетика.

Таблица 10

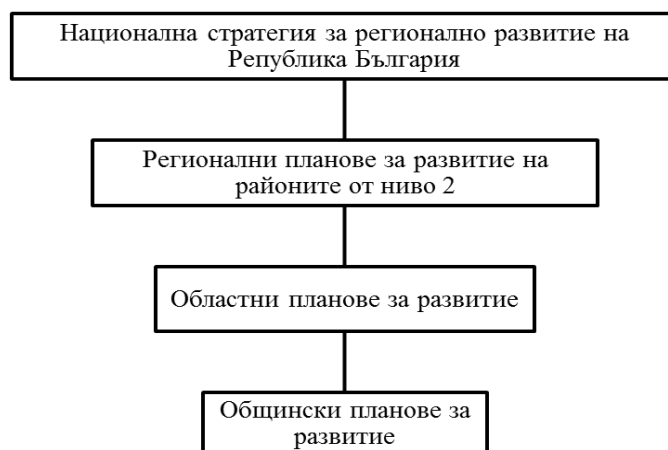
Приоритетни области и национални цели – Стратегия „Европа 2020“

Приоритетна област	Обща цел ЕС 28 – „Европа 2020“	Цел България
Трудова заетост	Достигане на 75% заети лица във възрастовата група от 20 до 64 години до 2020 г.	76%
Научноизследователска и развойна дейност (НИРД)	Постигане инвестиции в размер на 3% от брутният вътрешен продукт на Европейския съюз в НИРД.	1,5%
Климат и устойчивост на енергетиката	Въвежда се т. нар. мярка „20/20/20“ , която се състои в: намаляване на парниковите емисии (вредните въглеродни емисии) с 20%; 20% от енергията, включена в крайното енергийно потребление да се добива от възобновяеми енергийни източници и повишаване на енергийната ефективност с 20%.	20% 16% 20%
Образование	Ограничаване и намаляване на съществуващото равнище на ранно прекратилите обучението си в средно образование под 10%; Установяване на равнище от поне 40% във възрастовата група между 30 и 40 години, придобили висше образование.	11% 36%
Борба с бедността и социалното изключване	Намаляване броя на бедните или застрашени от бедност европейски граждани с 25% или с поне 20 милиона души.	16%

Националните правителства на държавите–членки на Общността

се ангажират да провеждат своите политики в унисон с поставените от Стратегията цели и приоритети. Стратегия „Европа 2020“ очертава визията за развитие на Европейския съюз като цяло и страните–членки в частност. България ратифицира Европейската стратегия за растеж и заетост, като от своя страна поставя националните цели в Националната програма за реформи на Република България (2012–2020 г.).

Следващите документи – обект на настоящата разработка и с особена значимост за развитието на административно-териториалните единици, и в частност Придунавие в Република България, са: Националната стратегия за регионално развитие на Република България, Регионалните планове за развитие на районите от ниво 2, Областните стратегии за развитие и Общинските планове за развитие за периода 2014–2020 г. Съществува силно изразена обусловеност и взаимовръзка между така посочените документи. Основен приоритет при разработването им е „прилагане на стратегически подход за дефиниране на приоритетни области за устойчиво интегрирано регионално развитие, координация и съсредоточаване на интервенциите за подпомагане развитието на регионите и общините, включително по линия на оперативните програми, съфинансирани от фондовете на ЕС през следващия период“ (Министерство на регионалното развитие и благоустройството). Тяхната субординираност графично може да се представи по следния начин (вж. фиг. 7):

Фигура 7. Национални стратегически документи (2014–2020 г.)

Когато обект на анализ представляват специфични териториални и административни единици, каквито са общините в българското Придунавие, е необходимо да се акцентира върху друг значим документ, определящ териториалното развитие и кохезия в рамките на общността – а именно приетият през 2011 г. “Териториален дневен ред на Европейския

съюз 2020”. В „Дневния ред“ са формулирани териториалните приоритети на Общността за периода до 2020 г., както следва:

- подкрепа за полицентрично и балансирано териториално развитие;
- насърчаване на интегрираното развитие в градовете, селските и специфичните региони;
- териториална интеграция в трансгранични международни функционални региони;
- осигуряване на конкурентоспособност на регионите на глобалния пазар чрез силни местни икономики;
- подобряване на териториалната свързаност между индивидите, общините и предприятията;
- управление и свързване на екологичните, ландшафтни и културни ценности на регионите. (Министерство на регионалното развитие и благоустройството).

В контекста на изброените дотук стратегически и планови документи и предвид спецификата на придунавския регион е необходимо да се акцентира и върху документа, чийто предмет е най-тясно свързан с разглежданата проблематика – Стратегия на ЕС за Дунавския регион. Дунавският регион представлява вторият по големина макрорегион в Европейския съюз, той обхваща девет държави–членки и пет външни за общността страни. В рамките на Дунавския регион са ситуирани 115 млн. души от населението на Европейския съюз. Стратегията за развитие на Дунавския регион концентрира усилията на всички придунавски държави в преодоляването на следните общи предизвикателства:

- екологични заплахи (замърсяване на водите, наводнения, климатични промени);
- неусвоен плавателен потенциал и липса на пътни и железопътни транспортни връзки;
- недостатъчни енергийни връзки;
- небалансирано социално-икономическо развитие;
- некоординирани системи за образование, проучване и иновации;
- недостатъци в областта на сигурността (Министерство на туризма на Република България, 2017).

В обхвата на настоящото емпирично изследване попадат 23 придунавски общини, ситуирани в седем области в Република България. Получените вследствие от проведеното анкетно проучване емпирични данни позволяват да се систематизира и обобщи информация за четиринадесет от посочените двадесет и три общини, това са: Свищов, Оряхово, Вълчедръм, Ценово, Иваново, Ново село, Белене, Сливо поле, Гулянци и Козлодуй. Основната цел, поставена от авторския екип в настоящата част от разработката, е да се установи дали е и в каква степен на изпълнение

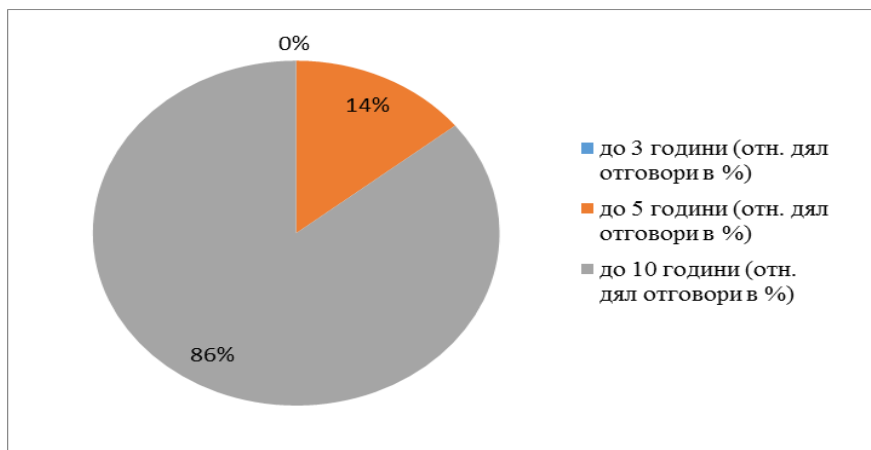
е визията за развитие на конкретните общини, като на база получените и анализирани данни се формират изводи и препоръки за тяхното стратегическо развитие.

На въпроса „Има ли визия за развитието на общината?“ всички общини дават положителен отговор. В контекста на първия въпрос е поставен следващият, изискващ допълнителна детайлна информация относно тези документи, като отново 100% от общините посочват стратегически и планови документи, на които са подчинени провежданите политики на местно равнище, а именно – Общински план за развитие на община Свищов (2014-2020), ОПР 2014-2020 – Община Вълчедръм, План за регионално развитие на Община Ценово 2014–2020 г., Общински план за развитието на Община Иваново за периода 2014–2020 г., Общински план за развитие на община Ново село, Общински план за развитие 2014–2020, Общински план за развитие на община Сливо поле 2014–2020 г., План за развитие на Община Гулянци за периода 2014–2020 г., Общински план за развитие на Община Козлодуй 2014–2020 г., Интегриран план за градско възстановяване и развитие на гр. Козлодуй 2014–2020 г., Общински план за развитие на Община Лом за периода 2014–2020 г., План за развитие на Община Силистра за периода 2014–2020 г., План за развитие на Община Брегово за периода 2014–2020 г., Програма за управление на Община Русе за периода 2015–2019 г., Общински план за развитие на Община Русе 2014–2020 г., Иновационна стратегия за интелигентна специализация на Община Русе за периода 2016–2025 г., Стратегия за инвестиционен и сити маркетинг на Община Русе за периода 2014–2020 г. Особено впечатление сред изброените документи прави, че големите общини в региона, освен със „задължителния“ ОПР разполагат и със специфични документи, концентрирани върху интелигентната специализация, иновациите, образованието, интегрираната градска среда и др. аспекти, чието подобряване оказва съществено въздействие както върху подобряването на условията на живот на индивидите, така и върху инвестиционната активност и всички сфери на социално-икономическия живот на общността.

На следващо място е поставен въпросът: „Какъв период покрива визията/документа за бъдещето на общината?“, на който 14% от анкетираните общини посочват период до 3 години, а 86% – над 3 години.

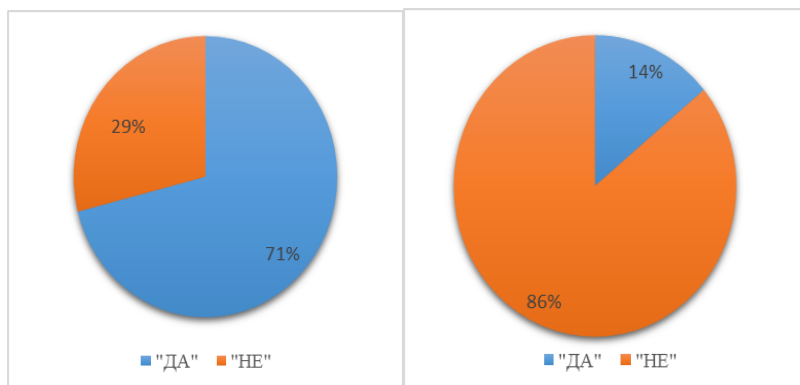
Фактът, че нито една от анкетираните общини не посочва период до 3 години, означава, че на територията на придунавските общини се провежда адекватна политика в областта на стратегическото планиране, базирана на компетентност и информираност на местните административни структури.

Основните акценти в посочените планови и стратегически документи се поставят върху въпросите, касаещи решаването на местно равнище на икономическите, социалните и екологичните проблеми. Специфичните проблеми, върху чието решение е необходимо да се концентрират

Фигура 8. Период на покритие на визията/документа за развитие на общината

повече усилия, според анкетиранияте реципиенти, са: междуобщинското сътрудничество, инфраструктурата, териториалното сътрудничество, културно-историческото наследство и развитието на туризма, предоставянето на по-качествени публични услуги, изграждането на модерна инфраструктура за подобрена свързаност и достъпност и осъществяването на между-регионално и транснационално сътрудничество.

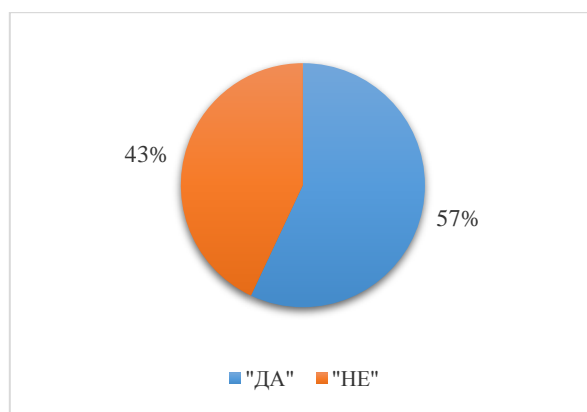

Фигура 9. Има ли общината контакти с румънски институции/румънски неправителствени организации?

Осъществяването и подобряването на вече установено транснационално сътрудничество е сред приоритетите на всички общини в рамките на придунавския район. На въпроса: „Има ли Общината преки контакти с чуждестранни институции и неправителствени организации?“, 92,9% дават положителен отговор. Особено впечатление прави, че в повече от по-

ловината придунавски общини се осъществява сътрудничество с партньори от Република Румъния. Следвайки зададената логическа последователност, са поставени следващите два въпроса (вж. фиг. 9).

Придунавските общини (86% от тях) поддържат преки контакти с румънски институции, а 29% и с организации от неправителствения сектор. 43% от попадащите в извадката придунавски общини разработват и имплементират съвместни проекти с румънски партньори (вж. фиг. 10).

Фигура 10. Разработени ли са съвместни проекти между общината и селищата в Българското Придунавие?

Резултатите от отговора на последния въпрос насочват анализа на ситуацията в две посоки – от една страна 43% от придунавските общини безспорно осъществяват съвместно сътрудничество, резултиращо в имплементирането на общи проекти, но от друга, е налице необходимост от провеждане на целенасочена държавна политика в посока подобряване контактите между местните общински и административни структури, тъй като 57% от общините не успяват да реализират разработване и реализация на съвместни проекти.

На база изложените постановки относно структурата, съдържанието и обхвата на стратегическите и плановите документи, касаещи развитието на Българското Придунавие, както и проведения емпиричен анализ, могат да се обобщят следните изводи:

Първо, стратегическите планови документи за развитие на Република България са съобразени и разработени в контекста на приоритетите и целите на европейската общност. Като най-значими наднационални регламенти по отношение развитието на Българското Придунавие се категоризират Стратегия „Европа 2020“, „Териториален дневен ред на Европейския съюз 2020“ и Стратегия на ЕС за Дунавския регион.

Второ, всички придунавски общини разполагат със стратегически планов документ за своето развитие, обхващащ периода 2014 г. – 2020 г., т.

нар. Общински планове за развитие. Резултатите от проведеното проучване обаче сочат, че въпреки това е налице необходимост от разработването и имплементирането на планове и политики по сближаване на придунавските общини и концентрирането на значителни усилия в посока постигане на резултати в областта на трансграничното сътрудничество в Придунавския регион.

4. Модел за социално-икономическо развитие на БП

4.1. Модел за развитието на икономиката на БП

Тази част на разработката е насочена към конструиране на аналитичен модел за изучаване на взаимовръзките между компонентите на дадена политика/проект в БП. Извършен е критичен анализ на съществуващите в специализираната литература модели за оценка на социално-икономическото развитие на областите и общините. Стига се до извода, че съвременните потребителски оценки за развитие се формират на три нива, разположени последователно във времето: предварителна, същинска и последваща оценка.

Логическите модели се използват за описание на елементите на дадена политика (програма, проект) и изграждането на логиката им. Те представляват систематичен начин за обвързване на ресурсите с очакваните резултати. Предложеният модел осигурява практическа мисловна рамка, която може да бъде използвана при оценката на причинно-следствените връзки между елементите на социално-икономическото развитие на БП.

Предлага се използването на базов логически модел за оценка на развитието на българските придунавски общини, който включва специално конструирана система от специфични критерии и показатели и отчита тяхната степен на значимост. Количествените показатели за оценка се групират според степента на своята обобщеност на: комплексни; обобщаващи; групови и единични. Предлагат се основни критерии, по които да бъде извършено оценяването: стратегия и мониторинг за изпълнение на поставените цели.

Причинно-следственото моделиране в статистиката и в социалните науки допринася за реконструкция на механизма, който води до определени наблюдавани резултати. Базовият логически модел е съставен от конкретни компоненти, които са обвързани в стандартна линейна последователност:

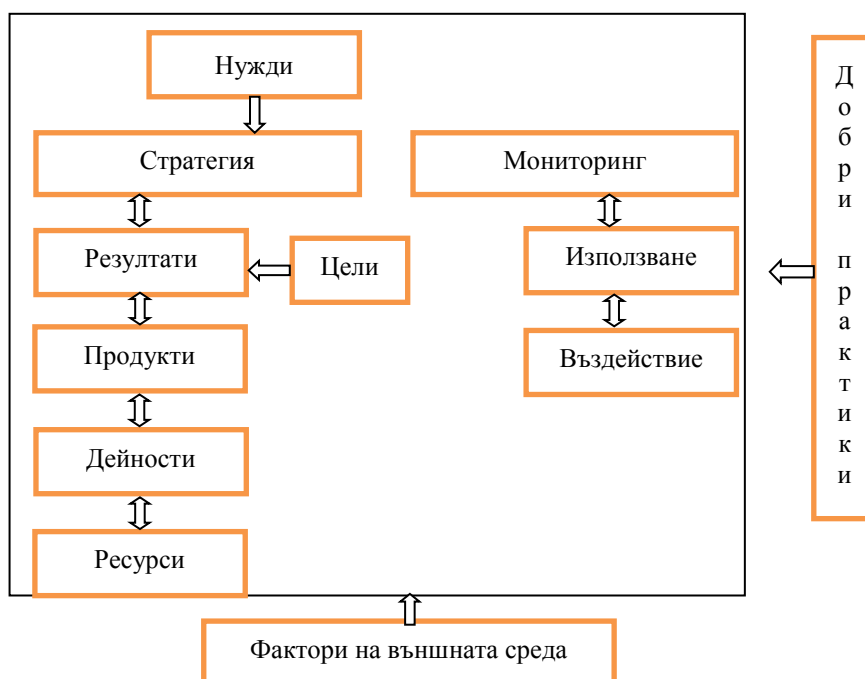
- ресурси – човешки, финансови, организационни;
- дейности – активностите по даден проект;
- продукти – преки резултати от приложение на даден проект;
- резултати – търсена промяна от състоянието на територии, институции, лица;

- въздействие – търсена дългосрочна промяна в състоянието на територии, институции, лица.

За конкретизация на базовия модел се разработва адаптиран модел за оценка на развитието на българските придунавски общини. Водеща в модела е потребителската гледна точка за оценка, но тя е съчетана с продуктово-ориентиран, функционалния и времеви аспект на разбирането за развитие. В този смисъл предложеният аналитичен модел отчита степента на потребителска удовлетвореност и нивото на продуктово качество както в съдържателен и функционален аспект, така и във времеви разрез. Прилагането му дава възможност да се направи съпоставка между предварителните очаквания и реално задоволените потребности на населението в придунавските общини.

С всяка стъпка логическият модел преминава в по-високо ниво на абстракция. Предвид многоаспектността на компонентите на социално-икономическото развитие на БП считаме, че е уместно да се премине към конструиране на адаптиран интегриран логически модел (вж. фиг. 10). Той има следните предимства:

- разглежда в цялост елементите на стратегията (цели, ресурси, дейности, продукти и резултати) и на мониторинга (използвани ресурси, извършени дейности, постигнати резултати);

Фигура 10. Адаптиран интегриран логически модел

- отчита двупосочната връзка между: елементите в релацията „стратегия–мониторинг“, отделните елементи в стратегията и в мониторинга;
- външното въздействие на факторите върху елементите на модела;
- проследява се развитието по движещата ос „резултати – ефекти“;
- въвеждат се общи цели, които позволяват отчитане на глобалните цели на дадена програма;
- добавя елемента „добри практики“.

В резултат на изследването в този параграф могат да се направят следните *основни обобщения*:

Първо, обосновано е авторовото мнение, че оценката на социално-икономическото развитие на общините в Българското Придунавие изисква отлично познаване на свойствата и състава на конкретните компоненти, и точно и ясно определяне на критериите, показателите, целите, задачите, методите и инструментите на изследване. Качественото измерение на модела представлява, от една страна, синтез от характеристиките на съставните му елементи, а от друга – тяхното оптимално съдържателно, функционално и времево съчетание. Правилното конструиране на модел за комплексна оценка, адаптивен към спецификата на конкретните общини, както и усъвършенствания за неговото прилагане, дава реална възможност за прецизно и всеобхватно установяване на настоящата и дългосрочната удовлетвореност от реализацията на социално-икономическите политики.

Второ, доразвит и усъвършенстван е методическият апарат за анализ и оценка на социално-икономическото развитие. Подобряването се търси най-вече в следните посоки – увеличаване на потребителната стойност на продуктите и едновременно повишаване на ефективността от тяхното производство и потребление. Наличието на качествени характеристики изискват използването на подходящи методи за изследване и анализ. Тяхното систематично и коректно обвързване позволява достигането до значими и аргументирани изводи и вземането на правилни и обосновани решения. В предложения модел са заложили обективни показатели и субективни мениджърски и потребителски оценки. Те се основават на измерване на степента на удовлетвореност от осъществяването на общинските политики, изследване на средата и изходните условия, и конкретни икономически показатели.

4.2. Проекти за бъдещо развитие на БП

След пълноправното членство в Европейския съюз на България и Румъния река Дунав открива нови възможности като транспортен коридор и фактор за по-тесни и ползотворни връзки между двете страни. Река Дунав би могла да се превърне в значим фактор за стимулиране на икономическото развитие на териториите, разположени на нейните два бряга.

Възможности за бъдещото развитие на Българското Придунавие, респективно евентуално разработени проекти биха могли да бъдат разглеждани в следните направления:

- **крайречен туризъм и популяризиране на природните дадености** на река Дунав. По този начин биха могли да се привлекат значителен брой туристи. Наред с това богатото историческо наследство на селищата, разположени на брега Дунав, също би допринесло за по-интензивна туристическа дейност.

- съвместни мероприятия, свързани с **опазването на историческото и културното наследство** на населените места от двете страни на реката.

- възможности за **клъстеризация** – местните фирми сами да установят своите базови контакти и взаимоотношения, а държавата да контролира и допълва този процес. Поле за действие в тази посока може да се открие в засилването на корабоплаването, кораборемонта и корабостроенето, пристанищни дейности, изграждане на хидротехнически възли и съоръжения и тяхното съвместно експлоатиране, брегоукрепителни дейности, образователни и квалификационни дейности.

- **подкрепа на местните университети за създаване на съвместни обучителни програми** за устойчиво развитие на дунавския регион със специфичен фокус върху дългосрочните интегрирани изследвания. Стимулиране на млади изследователи, финансиране на съвместни научни мероприятия и от двете заинтересовани страни.

- съвместни усилия на българската и румънската страна в посока **запазване на флората, фауната и чистотата на водата на река Дунав**. Евентуално изграждане на система с общ обмен на данни, управление и мониторинг на потенциални неблагоприятни събития като например, наводнения, прекомерен спад на нивото на реката, радиоактивно замърсяване на водите и др.

- необходимост от изучаване и **заимстване на положителните моменти от практиката на останалите страни–членки на Европейския съюз**, за които река Дунав се явява гранично свързваща точка (Германия, Австрия, Словакия, Унгария).

Заклучение

Необходимо е, Българското Придунавие да се превърне отново в мотор и ускорител на регионалното развитие, да формира паралелни, меридианни области и трансгранични урбанистични оси и зони.

Анализът, направен с използване на системния подход и на други инструменти (въпросник, анкета, интервю F2F с упълномощени да управляват лица и екипи и пр.), доведе до очертаване намеренията на национални, областни, общински органи за развитие компонентите на БП.

В обобщение на засегнатите в разработката проблеми могат да се направят следните по-важни изводи:

- слаба хоризонтална свързаност, която пречи за получаване на синергетични ефекти, като например задържане на трудов потенциал;
 - непълно използване на туристически ресурси за културно-исторически, приключенски, екологически, селски и други типове туризъм;
 - непълно използване на природните дадености (природния потенциал – дунавски бряг, острови, зони „диги–бряг”);
 - мениджмънт на общините решава нестратегически проблеми, характеризира се с нарушен баланс между оперативни проблеми на общинското функциониране и общинското развитие;
 - Липсват сериозни ефекти от предприети съвместни действия между дунавските общини, на подход, при който да се обхване и да се насочва БП като едно общо цяло предвид неговото място в Европейския хиперрегион Дунав;
 - слаба степен на привличане на инвестиции – национални и чуждестранни и инициативи за сътрудничество с други страни в поречието на р. Дунав и специално с румънски общини;
 - загуба на наличния трудов ресурс и невъзможност за привличане на нов трудов ресурс за съживяване на икономиките на общините.
- Всички тези констатации изискват по-системни и целенасочени действия за цялостното положително развитие на Българското Придунавие.

Използвани източници

- Министерство на регионалното развитие и благоустройството. (2017). Териториален дневен ред на Европейския съюз 2020. Retrieved 2017, from <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=772>
- Министерство на регионалното развитие и благоустройството. (2017). Методически указания НСРР. Retrieved 2017, from http://pirdop.bg/attachments/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F_%D0%9D%D0%A1%D0%A0%D0%A0_%D0%A0%D0%9F%D0%A0_%D0%9E%D0%A1%D0%A0_%D0%9E%D0%9F%D0%A0.pdf
- Министерство на туризма на Република България. (2017). Стратегия на Европейския Съюз за Дунавския регион. Retrieved from <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/mezhdunarodna-turisticheska-politika/strategiya-na-evropeyskiya-suyuz-za-dunavskiya-region>

- Янков, Никола (1981). Развитие и използване на националния комплекс Дунав (състояние, проблеми, перспективи). 1981, гл. 1, п. 1, гл. II, п. 1, гл. II, п. 6, гл. IV, п. 3, (в съавторство). Янков, Никола (2011). Маркетинг на концепцията „интегрална свързаност” в Долнодунавския макрорегион. Бизнесуправление, 4, 2011, № 5, сс. 7-37.
- European Commission, (2009). *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the European Union Strategy for the Baltic Sea Region*, COM (2009) .
- Yankov, Nicola (2013). Outlines of the trans border meridian axes integration: In „The future of integration, the future of the European Union” Proceeding of the Jubilee Scientific conference, Svishtov, Bulgaria, 2013, pp. 275-283.
- Yankov, Nicola (2010a). Education and training needs in the local development in the Lower Danube Region (Bulgarian situation). В списание: “Amfiteatru Economic”, издание на Academia de studii economice – Bucuresti, Vol. XII, Special No 4 pp. 800-814.
- Yankov, Nicola (2010b). Education and training needs in the field of logistic structures and services in the Lower Danube Region (Bulgarian situation). В списание: “Amfiteatru Economic”, издание на Academia de studii economice – Bucuresti, No 4, pp. 825-838,
- Yankov, Nicola (2006). Management and marketing of transborder regional integration process - В сп.: *Amfiteatru Economic*, издание на Academia de studii economice – Bucuresti , 2006, № 19, pp. 9-17 (
- Yankov, Nicola (2001). Strategizing creation and development of inter state Eutopean regions: a study, published in D Tsenov Jubilee Almanac, Svishtov, Vol. 10, 2001. (In Bulgarian).